

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, LXIV. ÉVF., 2017. OKTÓBER (1102–1109. o.)

Reformáció a közgazdaságtanban?

John D. Mueller: A közgazdaságtan megváltása – A hiányzó elem újrafelfedezése. Fordította: Ábrahám Zoltán és Csák János. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány, Budapest, 2015, 499 o.

Ahogy a katolikus miséket szokták, kezdjük e rövid írást is gyónással: megvalljuk, ismertetésünknek más címet adtunk volna, ha nem éppen ennek a hónapnak a végén emlékeznénk meg a reformáció nyitányának 500. évfordulójáról. Nyugodtan használhattuk volna ugyan akár a forradalom kifejezést is, mivel ha széles körben elterjednének John D. Mueller gondolatai, akkor gyökeresen megváltozna sok minden nemcsak a közgazdasági elméletben, hanem a gazdaságpolitikai gyakorlatban is. Persze, mint hamarosan meglátjuk, esetünkben a reformáció kifejezés sem pontatlan, hiszen annak lényege is a biblia eredeti gondolatiságához való visszatérés, s e kötet is a skolasztikus gondolati iskoláig, Aquinói Szent Tamásig, sőt valójában még régebbre: Szent Ágostonig és Arisztotelészig nyúl vissza. Mondanivalójának éppen az a lényege, hogy Szent Tamás – ötvözve és továbbgondolva két elődjének elméleti eredményeit – olyan felismerésekre jutott, amelyeket a modern közgazdaság-tudomány atyjának tekintett Adam Smith nemhogy továbbfejlesztett volna, hanem egyenesen elfeledkezett róluk.

Már most szögezzük le: az elkötelezetten katolikus Mueller nagyon komoly irodalom feldolgozásával, tudományos elemzéssel jutott el következtetéseihez, ajánlása-ihoz, így reménybeli olvasóinak nem kell attól tartaniuk, hogy valamiféle „szeretet-mázzal” leöntött ájtatoskodás tölti meg e csaknem félezer oldalas kötetet!

Persze nemigen születhet olyan keresztény szellemiségű tudományos munka, amelyben nem a szeretet játssza a főszerepet. A szerző szerint a közgazdaságtan egy újabb, immár negyedik forradalom előtt áll, amely „... (reményeim szerint) a legfontosabb eredeti elem visszaállításával befejezi azt, amit a legutóbbi elindított. A bennünket meghatározó társas viszonyokat magyarázó elemről, a szeretetről (és gyűlöletről) van szó, amelyek emberi mivoltunkban mozgatnak, és megkülönböztetnek bennünket.” (12. o.)

A laikus olvasót (és itt a jelzőt a szó eredeti értelmében használjuk) persze meglepi a szerző megállapítása: „A természetjog és a bibliahú vallásos hit közötti sajátos összefüggés ezzel a megállapítással fejezhető ki: *a közgazdaságtan lényegében a gondviselés elmélete*. Főképp az emberi gondviseléssel foglalkozik: azt írja le, hogyan gondoskodunk magunkról és más szeretett személyekről a szűkösen rendelkezésünkre

álló és különböző célokra alkalmas javak felhasználásával... Minden komoly, a piaci rend (ami tény, nem elmélet) magyarázatára tett kísérlet az isteni gondviselés valamilyen elméletéből fakadt. A legismertebb természetesen Adam Smith híres »látthatatlan keze«. De a legkorábbi és mindmáig legkövetkezetesebb elmélet Ágostoné, aki szándékosan kerülte a *láthatatlan kéz* kifejezést, és a piaci rendet a »legméltányosabb Isten által az emberek közötti üzleti ügyletekben megnyilvánuló... rejtett méltányosság«-nak nevezte.” (13. o.)

S hogy mi a fő gond Adam Smithszel, aki – Schumpeter megfogalmazása szerint is – „valójában több mint nyolcvan évvel visszavetette a gazdaságelemzés fejlődését”? (24. o.)

„...Smith nem pusztán szintetizálta a korábbi gazdaságtudósok elgondolásait, hanem durván leegyszerűsítette és *újraformálta* a gazdaságelmélet egész szerkezetét. Ezzel könnyebbé vált ugyan kibontani a gazdaságelmélet két lényeges elemét, de nehezebbé, sőt lehetetlenné vált kifejezni a többit. Smith elméletének népszerűségét a klasszikus közgazdászok körében egyszerűsége magyarázza, csak hogy *túlegyszerűsítettsége* miatt a későbbiekben szükségessé vált a gazdaságelmélet újabb átalakítása, aminek elvégzésére a Smitht követő neoklasszikus közgazdászok vállalkoztak, akik azonban nem tudták bevégezni a tervüket.” (Uo.)

A két megmaradt elem a termelés és a csere, a két kihagyott pedig a fogyasztás és a végső elosztás. „Ágoston viszont kidolgozta a személyes elosztás elméletét, rávilágítva, hogy minden személy – más személyekkel való természetesen kölcsönös függőségéből fakadóan – egy bizonyos alapelv szerint osztja meg a javainak használatát önmaga és más személyek között, mégpedig aszerint, hogy mennyire szeret másokat önmagához képest.” (30. o.) Vagyis a kötet alcímében szereplő hiányzó elem a végső elosztás, amelyet végül is a szeretet szabályoz.

Ezzel el is érkezünk a keresztények legfontosabb erkölcsi parancsához, amely „Jézus forradalmának” a lényege: Szeresd felebarátodat, mint önmagad! E követelményt, amelyet egyházon kívül és belül egyaránt teljesíthetetlennek tartottak (és gondolnak ma is), a skolasztikusok egyszerűen magyarázták: „Ágoston – s nyomdokain Aquinói Tamás – ...kétféle felebaráti szeretetet különböztetett meg: a *benevolentia*, vagyis a jóakarát minden ember irányában megvalósítható, míg a *beneficentia*, vagyis a jótett nem.” (43. o.) Emiatt „Ágoston elmélete arra is magyarázatot ad, hogy a sörfőző vagy a pék miért osztja meg javait családtagjaival vagy barátaival, a vevőivel ellenben miért nem: a vevőit jóindulattal szereti (jót kíván nekik), családját viszont jóindulattal és jótévéssel (jót tesz nekik).” (62. o.)

A skolasztikusok azonban nemcsak ennyire elvont (vagy inkább nagyon is gyakorlati, a mindennapokban lépten-nyomon felbukkanó) kérdésekkel foglalkoztak, hanem olyanokkal is, mint a kormányzás célja, a társadalmi rend alapelvei, a magán-*versus* közösségi tulajdon, gondoskodás a rászorultakról, „globalizáció” és külkereskedelem(!), a belkereskedelem és a monopóliumok szabályozása, a monetáris és a fiskális politika alapelvei (45–48. o.).

Ezt az utat járja Mueller is, aki nemcsak nemzet-, sőt világgazdasági kérdéseket boncolgat könyvének második felében, hanem egészen egyszerű, hétköznapi példákön világítja meg a neoskolasztikus elmélet előnyeit. „A modern közgazdászok

frusztrációját talán a megállapítással lehet a legjobban szemléltetni, hogy a gazdaságelmélet mai állapotában képtelen helytállóan leírni (a megoldásról nem is beszélve) a legegyszerűbb gazdasági problémát, amivel egy tipikus anya napjában legalább tucatszor szembesül, és meg is old.” (90. o.) Az egyik ilyen probléma pedig, amelyet Philip Wicksteed vetett fel és oldott meg 1910 körül, nem más, mint hogy hogyan osztja el az anya a tejet a család tagjai között, beleértve a macskájukat is... Ez a nagyobb gazdasági formációk jellemzéséhez is jó kiindulópont, mert „A neoskolasztikus megközelítés... azt sugallja, hogy a vállalatot és a nonprofit szervezetet is a családi háztartásból kibontakozott specializálódott intézményként lehet a legjobban megérteni. A modern háztartás emberek termelésére és a róluk való gondoskodásra szakosodik, a modern üzleti vállalkozás a vagyontárgyak termelésére és fenntartására, a modern nonprofit szervezet pedig a háztartás ajándékainak elosztására a háztartás határain túl.” (113. o.)

A négy részből álló kötet első negyede – A közgazdaságtan születése, halála és fel-támadása – valójában nagy ívű (és emiatt szükségképpen nagyvonalú) gazdaságelméleti és elmélettörténeti áttekintés, amely négy időszakra osztja a közgazdaságtan fejlődéstörténetét. 1. A skolasztikus gazdaságtan 1250 és 1776 között gyakorlatilag egyeduralgoló szerepet töltött be. 2. 1776–1871 a klasszikus közgazdaságtan korszaka. 3. A 19. század utolsó negyedétől körülbelül 2000-ig a neoklasszikus évtizedek következnek. Ezen iskola fő érdemének azt tekinti Mueller, hogy a gazdasági körforgás Smith által kihagyott fogyasztás elemét visszahozta a határhaszon-elmélettel. A végső elosztást azonban ez az iskola sem tudta visszacsempészni. 4. Az ezredfordulón bontakozik ki a neoskolasztikus közgazdaságtan, amelynek a szerző megítélése szerint nagy eredményei vannak, de még nagyobb feladatok várnak rá: „A neoskolasztikus közgazdaságtan mindenekelőtt ki fogja dolgozni a skolasztikus végső elosztási elmélet modernizált matematikai változatát, konkrétan azt, amely magában foglalja a személyes ajándékozás (és károkozás), valamint a családi, vállalati, jótékonyági szervezeti és állami igazságos elosztás leírását.” (109. o.) S mennyivel lesz még több ez az elmélet a korábbinál? „A neoklasszikus megközelítés bármelyik változatának elvi problémája, hogy a szeretetet nem lehet hasznosságra alapozni (amint azt elsőként Ágoston megmagyarázta), annál az egyszerű oknál fogva, hogy a hasznosság a szeretetből ered. A neoskolasztikus megközelítés arra a premisszára épül majd, hogy minden emberi tevékenység indítéka végső soron a más személy vagy személyek iránti szeretet, nem pedig a hasznosság.” (109–110. o.)

A Személyes gazdaság címet viselő második rész egészen hétköznapi kérdéseket taglal. Itt olvashatunk bővebben a tej elosztásának már említett mindennapos feladatáról, de a felebaráti szeretet mibenlétének és mértékének jól ismert esetéről is: az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédről. Mueller ez utóbbit felhasználva világítja meg, miért nem követeli meg a vallási parancs, hogy egész vagyonunkat szétosszuk a szegények között (jóllehet Krisztus erre is fölszólította követőit): a szamaritánus is csak fél heti jövedelmét fordította az útonállók áldozatának megsegítésére (185–195. o.). Érdekes fejtegetést olvashatunk a születések száma és a bűnözés alakulása közötti, fordított irányú kapcsolatról is. Mueller egy korábbi vizsgálat gondolatmenetét és következtetéseit bírálja kíméletlen következetességgel. E vizsgálat ugyanis azt találta, hogy

az Egyesült Államokban azóta (az 1970-es évektől) csökken a bűnözési ráta, mióta legalizálták a művi vetélést. A gondolatmenet bemutatása nélkül szorítkozzunk a szerző következtetésére. Eszerint: „Az erőszakos bűncselekmények többségét az elvetetett gyerekek apáival megegyező korú férfiak követik el; az pedig valószínűnek látszik, hogy aki társ a saját gyereke megöléséhez, és akit nem kötnek az apai kötelékek, az jóval nagyobb valószínűséggel árt más emberi lényeknek.” (177. o.) Ezeknek a példának a tanulságait megelőlegezve szerepel a könyvben néhány oldallal korábban az a megállapítás, hogy „A közgazdasági elmélet távolról sem egy hatalmas új birodalom, hanem mindig is a morálfilozófia gyarmata volt, és ez örökre így is marad. [...] *Minden emberi cselekvés, beleértve a gazdasági tevékenységet is, személyek által, személyekért történik.* Az emberi gazdasági tevékenységet végső soron nem »individuumok« végzik a »hasznosságért«.” (129. o.) S ezért Mueller a közgazdaságtan mibenlétét meghatározó, jól ismert definíció módosítását javasolja: „A közgazdaságtan az önmagunkról és más személyekről személyes, magángazdasági és politikai szinten különféle felhasználásra alkalmas, szűkösen rendelkezésre álló eszközökkel megvalósított emberi gondoskodás tudománya.” (129. o.) Ezáltal megnövelhetőnek tűnik a közgazdaságtan magyarázó ereje is: „Ágoston és Becker elmélete is képes megmagyarázni az önző emberek viselkedését, de Ágostoné azokét is, akik nem önzők.” (183. o.)

A harmadik, Magánszervezeti gazdaság című részből nyilvánvalóvá válik, hogy Mueller erősen kötődik a hagyományokhoz: a tradicionális – saját megfogalmazásában: a transzcendens – családfelfogás híve: „...a családi béke [...] az együtt élők rendezett egyetértése a parancsolást és engedelmeskedést illetően. [...] Az igaz, azaz a »hitből élő« ember házában azonban a parancsolók is szolgálnak azoknak, akiknek parancsolnak. Nem uralomvágyból parancsolnak ugyanis nekik, hanem a gondoskodás kötelessége miatt, nem a basáskodás göggyével parancsolnak, hanem a gondoskodás irgalmával” – idézi Ágostont (204. o.). Természetesen a család egyik legfontosabb küldetése gyermekek világrahozatala és felnevelése. A gyermekvállalás történhet önmagáért, a gyermekek szeretetéből fakadóan, de célja lehet az is, hogy a szülők gondoskodjanak időskori támaszokról saját maguk számára. A születések száma éppen azért csökken, mert kisebb a gyermekhalandóság (ezért kevesebb gyermek felnevelése is elég biztosíték az említett cél elérésére), másrészt terjednek a szociális ellátások. „Ha [...] a gyerekek révén személyesen kapott hasznosságokért [...] vállalnak gyerekeket, akkor a magánmegtakarítások és az állami társadalombiztosítás is csökkenteni fogják a termékenységet. Ez utóbbi esetben ugyanis a magánmegtakarítás és a társadalombiztosítás gazdaságilag egyaránt a gyereket helyettesítő szerepet tölt be.” (228. o.) Éppen ezért „... a termékenység – Európa és Ázsia nagy részét sújtó – zuhanását megelőzendő, a szociális juttatásokra kifizetett összeg nagyságát be kell fagyasztani a nemzeti jövedelmen belül elfoglalt 2001-es aránynak megfelelő szinten” (269. o.). Hát ez elég váratlan, bár logikus következtetés...

Megdöböntő Mueller azon adata, miszerint „...a minden héten templomba járók nettó teljes termékenységi rátája 2,1-gyel több [a társadalmi átlagnál]: mintegy 3,4” (232. o.), és ez minden országra jellemző, az uralkodó vallástól függetlenül.

A Politikai gazdaság címet viselő negyedik részben a szerző makroökonómiai összefüggéseket tárgyal, illetve gazdaságpolitikai javaslatokat fogalmaz meg. Mueller

szerint a jövedelemadók szintjét a minimálisra kellene leszorítani, és az ebből származó bevételekből kellene fedezni az állam működését (a transzfereket nem értve ide). Az adóbevételeket át kellene strukturálni a jövedelem- és vagyonadókról a forgalmi adókra – mert így kevesebb adóalannyal kellene foglalkozni az adóhatóságoknak. (268. o.) Általában is kevesebb elvonásra volna szükség: a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer keretében túl sok járulékot szed be az állam – a többletet vissza kell adni a befizetőknek. (270. o.) Az egészségügyre fordított közkiadások növekedését is meg kell fékezni: „... a folyó kiadások nemzeti jövedelemben jelenleg fennálló arányát rögzítve kell az így rendelkezésre álló összeget felosztani az adott évben egészségügyi ellátást igénybe vevő jogosultak számával.” (Uo.)

Mueller szerint az Egyesült Államok történetéből a következő négy alapelv szűrhető le, amelyeket követve a gazdaságpolitika sikeres (és népszerű) lehet:

„1. A folyó áru- és szolgáltatásfogyasztás békeidőben a folyó adózásból, nem pedig pénzkibocsátásból finanszírozandó úgy, hogy kölcsön csak olyan állami befektetésre vehető fel, amelynek futamideje nem haladja meg a hitel lejáratát (Washington/Hamilton).

2. A közjavak (például honvédelem és igazságszolgáltatás) folyó fogyasztása a munka- és vagyoni jövedelmek egységes adóztatásával finanszírozandó (Lincoln).

3. A célzott, szűkebb réteget érintő »kváziközjavak« különadókból finanszírozandók (Roosevelt). Ez azt jelenti, hogy:

a) a magánszemélyekre vonatkozó jövedelemtranszferek (például nyugdíj- és egészségbiztosítás) a fizetéshez kapcsolódó, nem pedig jövedelem- és vagyoni adóból finanszírozandók;

b) a vagyombirtokosoknak nyújtott támogatások (például terméktámogatások, adómentes megtakarítási formák) a vagyomból származó jövedelmekre kivetett, nem pedig a bér- vagy jövedelemadóból finanszírozandók.

4. Az állam mérete és beavatkozási lehetőségei korlátok közé szorítandók, elkerülendő az emberi és nem emberi tőke általános kihasználatlanságát és az ezekre irányuló beruházások visszaesését (Reagan).” (271. o.)

Ezekből az elvekből markánsan kirajzolódik a szerző gazdaságfilozófiai és persze politikai elköteleződése is. Ezt persze már a könyv hátsó borítóján közölt tömör életrajza is elárulja, hiszen emellett, hogy Mueller gazdaságelemző céget vezetett, tanácsadója volt Jack Kemp republikánus képviselőnek, illetve magának a republikánus képviselőcsoportnak is – jórészt Ronald Reagan elnöksége idején.

A kelet-európai országok korábbi gyakorlatát ismerők bizonyára a recenzióval együtt elcsodálkoznak Muellernek az adórendszer átalakítására vonatkozó azon javaslatát olvasva, miszerint „Az adótörvény megreformálásának legméltányosabb, legegyszerűbb és a leghatékonyabb módja [...] nemcsak a munkából és vagyontárgyból származó jövedelem teljesen azonos kezelésével járna együtt, hanem az adóbeszedési eljárások egyszerűsítésével is oly módon, hogy az adót ne a magánszemélyeknek, hanem döntően a munkáltatóknak (üzleti vállalkozásoknak, kormányzati szervezeteknek, nonprofit szervezeteknek és egyéni vállalkozóknak) kelljen bevalaniuk.” (286. o.) Ezt az utóbbi rendszert próbáltuk megszüntetni az 1980-as évek végén, ugyancsak egyfajta igazságosság nevében. De hát igazságosságból is többféle

létezhethet egymás mellett... Ami viszont a javaslat első részét illeti, ott e sorok írója úgy látja: inkább az a rendszer igazságosabb, amely kedvezőbben adóztatja a munkajövedelmeket [ezt a célt szolgálja a munkajövedelem utáni adójóváírás (*Earned Income Tax Credit*) több országban, köztük az Egyesült Államokban is] – már csak az igencsak súlyos bérjárulékok miatt is.

Első látásra szintén meglepő, hogy Mueller a felosztó-kirovó nyugdíjrendszert hatékonyabbnak tartja a tőkefedezetinél. Pedig valójában logikusan következik ez „személyközpontú” megközelítéséből: „A felosztó-kirovó társadalombiztosítás olyan megoldást nyújt a nyugdíjba vonulás problémájára, amilyent a magántőkepiacok nem tudnak biztosítani. Míg a megtakarítás lényegében vagyontárgyra támasztott követelés, addig a felosztó-kirovó társadalombiztosítási nyugdíj a diverzifikált, emberitőkebefektetési alapon való részesedéssel ér föl.” (287–288. o.)

Különös figyelmet érdemelnek Muellernek a nemzeti jövedelem elsődleges elosztására vonatkozó meglátásai, illetve számításai. A szerző ugyanis jelentős korrekciókat hajt végre a munkajövedelmek GDP-ből való részesedésének mértékére vonatkozóan, és megállapítja, hogy „...a kézhez kapott fizetések aránya általában emelkedett a nemzeti jövedelmen belül 2000–2009 között, miközben a hagyományos számítások a munkajövedelmek arányának csökkenését mutatták, s ez a megállapítás lett az alapja számos alulinformált vitának és sok jó szándékú, de rossz nyomon járó javaslatnak.” (303. o.) Nincs megfelelő apparátusunk e számítások ellenőrzésére, de annyit le kell szögeznünk, hogy széles körben elterjedt ennek az állításnak az ellenkezője – elég talán csak az Economistban az Egyesült Államok gazdaságáról az utóbbi évtizedben megjelent cikkekre utalnunk.

Nemcsak gazdaságpolitikai, hanem elméleti szempontból is kiemelkedően fontosak a szerző alábbi gondolatai: „Azt találtuk, hogy a munkavállalók és a vagyontulajdonosok nettó jövedelemrészesedését módosító gazdaságpolitikák (és bármilyen más körülmény) két, egymással ellentétes irányú hatással járnak. Egyrészt, a vagyontulajdonosok jövedelemrészesedésének csökkenése szükségszerűen növeli a fennmaradó részt, amely a foglalkoztatottakhoz, illetve a jövedelemtranszferben részesülőkhöz kerül. (Ezt az összesített részt az egyszerűség kedvéért »nettó munkaerőköltségnek« fogom nevezni.) Másrészt, a vagyontulajdonosok nettó jövedelemrészesedésének csökkenése növeli a munkanélküliségi rátát, és abszolút értékben csökkenti a tényleges nemzeti jövedelmet, benne a foglalkoztatottak munkajövedelmét is.” (307. o.) Mi – a makrogazdasági profitelmélet alapján – a következőképpen látjuk az összefüggéseket: kedvezőtlen kilátások idején csökkennek a beruházások – a GDP-(ütem)csökkenésénél nagyobb mértékben –, ezért visszaesik a profit, és emiatt növekszik a „nettó munkaerőköltség” aránya a GDP-ben; vagyis az oksági kapcsolat fordított.

Egyetértünk viszont a szerzővel abban, hogy az amerikai (állam-)adósság ijesztő mértékű, és hihetetlen veszélyt jelent mind az Egyesült Államok, mind a világgazdaság számára. „Ha tehát azt kérdezzük, hogy miért nőttek a fogyasztói árak több mint ötszörösükre 1971 óta, akkor a mindenki számára érthető válasz az, hogy a bankrendszer »pénzzé alakította« az azóta felvett nyolcezermilliárd dollár rúgó szövetségi adósságot. Ha azt kérdezzük, hogy miért burjánzik a szövetségi költségvetési hiány ugyanebben az időszakban, akkor a válasz az, hogy a törvényhozók

hozzászoktak ahhoz a monetáris rendszerhez, amely lehetővé teszi az államadósság ilyen óriási léptékű pénzzé alakítását. Röviden fogalmazva, a bankrendszer új pénzt bocsátott ki a Pénzügyminisztérium deficitjének finanszírozására anélkül, hogy azt új javak termelése ellensúlyozta volna, s ez a kínálat nélkül növekvő kereslet az egész világra kiterjedő inflációt indít be.” (338. o.) Igaz, ez utóbbi megállapítás inkább múlt időben állja meg a helyét – és csak remélni tudjuk, hogy ez a helyzet a jövőben nem okoz robbanást a világgazdaságban. A túlkereslet veszélyeire figyelmeztet Mueller más vonatkozásokban is. A külföldi jegybankok piacra dobtak több százmilliárd dollár értékű jelzáloglevelet – emiatt robbant ki a válság 2007–2008-ban. (338. o.) A nagy energiaár-ingadozásoknak (mármint az emelkedéseknek) is ez az oka, nem a kínálatoldali események. (340. o.) Persze nem tudhatjuk, hogy a válságkezelésként alkalmazott likviditás- és keresletteremtés nélkül hol tartana ma a fejlett világ általában – és az Egyesült Államok különösen...

A szerző látja, mekkora kockázattal jár az Egyesült Államok számára a dollár tartalékvaluta-szerepe: a külföldi jegybankok a portfóliójukban tartott amerikai állampapírok piacra dobásával az összeomlás szélére juttathatnák a világ vezető gazdaságát. Vagyis továbbra is fennáll a Triffin-dilemma (bár azt a szerző nem nevezi nevén), ha valamelyest másként is, mint a Bretton Woods-i rendszerben: az amerikai dollárt szívesen tartalékolják, mert mindenki elfogadja fizetési eszközként, de ha túl sokat halmoznak föl, akkor elfogy a bizalom. „Hogyan szüntethető meg a »tartalékvaluta-átok«?” – teszi fel a kérdést Mueller. Javaslatá egyszerű, bár nehezen megvalósítható: Jacques Rueff *ceterum censeóként* ismételt receptjét követve az aranyat vissza kellene helyezni korábbi jogaiba, és meg kellene szüntetni a devizataralékok intézményét. Ennek számos előnye közül talán az lenne a legfontosabb, hogy „...a dollár tartalékvaluta »privilegiumának« és a szövetségi költségvetés inflációs finanszírozásának megszüntetése nemcsak szükségessé tenné a költségvetési deficit korlátok közé szorítását (amit immár nem lehetne külföldi jegybankokkal megfinanszíroztatni), hanem ennek végrehajtása első alkalommal lenne politikailag és gazdaságilag is megvalósítható. A legjobb stratégia egy alacsony kulcsú, széles körre kiterjedő személyi jövedelemadó és egy kiegyensúlyozott kirovó-felosztó társadalombiztosítási rendszer kombinációja lenne.” (343. o.)

A könyv utolsó, Isteni gazdaság című – igencsak rövidke – része összegzően áttekinti a közgazdaságtan fejlődését. Végkövetkeztetése – fogalmazzunk így – eléggé „normatív”: „Meggyőződéssel ki merem jelenteni, hogy a következő évtizedekben a ma még »az emberi viselkedés gazdasági megközelítését« hirdető neoklasszikus közgazdászok »neoskolasztikussá« válnak (vagy ilyenek lépnek a helyükbe), akik megértik a »gazdasági viselkedés emberi megközelítésének« Arisztotelész, Ágoston és Tamás által képviselt eredeti felfogását.” (350–351. o.)

*

Mueller nem elméletörténészként, nem is elméleti közgazdászként töltötte aktív életpályájának nagy részét. Ez különösen értékesé teszi ezt az imponáló méretű és tartalmú kötetét. Példamutató erudíciója, alapossága, rengeteg – sajnos fekete-fehér – ábrája, a szöveghez fűzött jegyzeteinek tömege (ezek teszik ki a könyv terjedelmének

csaknem egyötödét!), az ötvenoldalas irodalomjegyzék mind egyértelműen jelzik: komoly tudományos értékű könyv készült és jelent meg két angol kiadásban is. Térben és időben messzire tekintve sóhajtunk föl: irigyeljük azt az országot és azt a kort, ahol és amikor ilyen szellemi kapacitásokra támaszkodott a törvényhozás, és ilyen színvonalú koponyákban fogalmazódtak meg a képviselők beszédei!

*

Végezetül elismerésünket fejezzük ki a Mathias Corvinus Kollégiumnak és a Tihanyi Alapítványnak a kötet megjelentetéséért, amelyet támogatott a Nemzeti Tehetség Program, az EMMI, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, valamint a Concorde Alapkezelő. De legalább ekkora elismerést érdemel a könyv két fordítója, Ábrahám Zoltán és a munka oroszánrészét magára vállaló Csák János, akik – érzésünk szerint – nem munkaként, hanem küldetésként végezték el ezt a hatalmas feladatot – igen magas szakmai és nyelvi színvonalon!

Halm Tamás

Halm Tamás, BGE, Közgazdasági Szemle (e-mail: halm.tamas@uni-bge.hu).